

Sándor Iván

FEGYVERESEK ÉRKEZNEK...*

Fegyveresek érkeznek, egy árpád-sávost felmegegy az oltárhoz, parancsokat kiált, pisztolyával kétszer a levegőbe lő. A mécsesek fényében kivethető, amint a követ-ségi tisztviselő a tiszt mellé furakszik. Azt kiáltja, hogy a tizenhat éven aluliak sorakozzanak, a Munkácsy Mihály utcai és a Teleki Pál utcai vöröskeresztes otthonba kísérik őket. Követi az egyik csoportot a Munkácsy Mihály utcai menhelyre. Végignézi a szobákat, elolvassa a rögtönzött névsorokat. Estére ér a Nagyfuváros utcába. Függőfolyosón kell végighaladnia U-alakú udvar fölött. Tizennégy-tizenöt éves fiúk cigarettáznak az ajtóknál. Kötött sapkás kövér asszony átvezeti egy hosszú előszobán. A szobában zöld búrájú lámpa világít. Mintha rituális parókák borítanák a fejeket, holott lányok fésülik egymás vállig érő haját. Sápadt, szemüveges asszony – nem lehet több harmincévesnél – egy lányka hajában hüvelykujjának körmeit összepattintva a serkétet pusztítja. A szája ívelt és puha. Nem tudja, miért érzi sokkal idősebbnek a koránál, ám örege is gyönyörű asszonynak.

Minden pillantás rászzegeződött. Kiegyenesedett, bal tenyerével hátrasimította a homlokába hulló hajfürtöket, neveléses, neveléses, neveléses (mintha fellépésen volna, és az öltözőszobából elindulva már csak néhány méter választaná el a teremtől), még az ázott ballonkabátját is végigsimította (és mintha a dobogóra érkezés előtti feszültség töltötte volna el – ami aztán, mikor játszani kezdett, megszűnt – ó, az arcjáték, a testtartás, a szereplés, a szájalomra méltó tet-szenivágyás), úgy nézett végig a szobában lévő-kön, mint a koncertterembe érkezésekor a közön-ségen. Végre nem hamis papírokkal, pecsétes karszalaggal settenkedő, aki földre szegezett tekintettel oszon végig a városon, mintha egy csatornában lopódná. Magas, szőke – mintha szláv hercegi ősökre emlékeztetne, holott krakkói, bécsi és kolozsvári ősei voltak –, ázott ballonkabátjában is elégán, karcsú férfi állt a szobában.

De máris elvonta tekintetét az asszonyról a másik szobából belépő férfi (rabbi Jichak ben Efráim, mondta, és hozzátette: Márton Ábrahám). Nem

tudta volna okát adni, miért érezte, hogy a rabbi és az asszony összetartoznak. Széles karimájú fekete kalapot viselt, foszladozó ujjú, rojtosodó gallérú palackzöld bársonykabátot, gyűrött fekete szövettadrágot. A nevéen szólította, művész úrnak nevezte, többször is elmondatta vele az unokaöccse nevét. Ezüstpoharakba vizeskancsóból sárgászöld bort töltött. Mielőtt az ajkához érintette a poharat, az asszony felé emelte. Az asszony bólintott, abba-hagyta a serkék pusztítását a lányka hajában. A rabbi negyven év körüli volt, az ajka húsos és metszett, a bőre kreol. Kissé el volt hívva, a szakála ápolatlan. Pillantása nyugalmat árasztott. Úgy érezte: a rabbi azzal, hogy annak nevezte, aki, nem a hiúságát kívánta kielégíteni, hanem a saját azonosságtudatát kívánta megosztani vele, abbéli meggyőződését (miként később elmondta), hogy a bensőben játszódik le minden kihívás, és így azt éri el bennünk, akik valójában vagyunk, korántsem azt, akinek látszani kényszerülünk. Hozzátette, hogy hallotta őt a Goldmark-teremben koncertezni (a szót bennfentességének kiemelésére nyomatékkel ejtette ki). „Talán ha játszana a gyerekeknek és nekünk”, és máris indult, mint aki hegedűt is tudna hozni. Most érezte először, hogy a rabbi zavart, bár lehetségesnek tartotta, hogy a félszeg mosolya az ő túlértékelésével van kapcsolatban.

Elhárította a kérést ugyanilyen zavart mosollyal, ettől még közelebb érezték mindketten magukat egymáshoz. Mintha eltűntek volna a szobában lévők, a lánykák is, az asszony is. Mintha búra alá kerültek volna (és velük együtt a cigarettafüstös fiúszobákban, a lavórokban szappan nélkül kilötykölt éppen száradó fehérművel teli lányszobákban lévők is, az egész sötétbe borult Nagyfuváros utca, törmelékes kapualjaival, sáros pincelejáróival, málló vakolatú tűzfalaival, a szakadozó kék papírokkal elsötétített ablakaival, sőt a szomszédos Teleki téri bódék is, az oszlopokhoz vaslánccal odalakatolt kétkerekű targoncák, a hajnalig lézengő öreg kurvák, akiket az arra csatángoló tizenhat éves pártszolgálatosok leköpdöstek, a bódék mélyén horkoló részegesek leköpdöznek a géppisztolyosok igazoltattak, a falhoz rugdos-tak; az egész város búra alatt volt a gyilkosokkal, a gyors halálra, a lassú halálra várakozókkal); (mint-ha a búra alatt), hallgatta a rabbit, aki talán azért, hogy a zeneértését hangsúlyozza, azt mondta,

* Részlet *Az átváltozások kertje* című az 1995-ös Könyvhéten a Jelenkor kiadónál megjelenő regényből.

hogy a koncertjét hallgatva olyan személyes kapcsolatban érezte magát vele, amit csak a Buber szövegei feletti elmélkedéshez, az „Én” és a „Te” kapcsolataról való meditációhoz tud hasonlítani. „De mit tart a művész úr arról a gondolatról, hogy a másik ember lényét sugárzó zene is a megszemélyesíthető dolgokhoz tartozik, amellyel párbeszédet folytathatunk?” Azt válaszolta, hogy ez minden biztonnal így van. A rabbi elégtétellel bólintott, azt mondta, hogy Buber viszont nem tért ki arra a dilemmára, hogy ha az „Én” és a „Te” közötti párbeszéd a világ eseményei teljesen függetlenek, és a dialógus önmagába zárul, akkor szólhat-e egyáltalán másról, mint a saját kudarcáról?

Még akkor is a tőprengő – némi szabadkozás után –, válasz nélkül hagyott tekintetet látta, amikor beléptek a másik szobába. Kétoldalt vaságyak. Cigarettafüst. A fiúk felsorakozva az ágyak közötti folyosón. Háttal állnak, a kezük hátul összekulcsolva. Egy idősebb fiú mindenkit megmotoz. A zsebek tartalma az ágyakon. A szomszéd szobában suttogva továbbadják: hipis... A rabbi lehuny szemmel várakozik. A sarokban nevetés. A motozást végző fiú odamegy, bokán rúgja azt, aki nevet. A rabbi karon fogja, gyorsan továbbvezeti. A következő szobában mindenki a pokrócok alatt. Legtöbbjük felöltözve. Kilátszanak a lyukas talpú, sáros cipők. Érdeklődő, rémült, vad, kialvatlan tekintetek. Hallhatóak a rabbi szavai, de az imája érthetetlen. Valaki egy staubot kér. Elfojtott röhög a pokrócok alatt. Az utolsó szoba előtt benyíló. A falnak szorulva egy fiú és egy lány. A fiú tizennégy éves lehet, a lány fiatalabb. Fogják egymás kezét. A fiú köszön, bemutatkozik. Azt mondja: a Munkácsy Mihály utcai vöröskeresztes otthonból jöttek el két napja, mert azt hallották, hogy mindenkit elvisznek a gettóba, de ők nem akarnak bemenni. A rabbi megkérdezi, hol voltak két napig. A fiú azt mondja, hogy az apja műhelyében, de el kellett jönniük, mert egy ismerősük figyelmeztette őket, hogy a házparancsnok feljelentést tett. A rabbi megkérdezi, mikor érkeztek. Fél órája. A kijárási tilalom idején? A fiú mutatja, hogy levették a sárga csillagot a kabátjukról. Azt kérdezi, hogy innen is beviszik-e őket a gettóba, mert ha igen, akkor inkább továbbmennének még virradat előtt. Hová? Nem tudják. A rabbi lehunyja a szemét. Azt mondja, minden kiszámíthatatlan. Mégis, mi a tanácsa? A fiú előrehajol, a tekintete kemény, számonkérő. Talán kitölthetne nekik kettőt a három menlevél közül, de akkor nem marad azoknak, akiket meg kell találnia (gondolja).

Ez újra eszébe jut, amikor már a Teleki tér felé halad. Nem tudja, jól döntött-e. Vajon megismételte-e a rabbi azt, hogy nincs tanácsa, mindenkinek magának kell mérlegelnie, hogy mit tesz. Vajon gyengeség volt ez a rabbitól, vagy erő? Eléri az első bódét. A Fiumei úton katonai teherautók

robognak. A temető falára fegyveresek árnyékát veti a hold. Lassít. Bódétól bódéig halad. Mellé szegődik egy kutya. Nem tudja, mi a jobb, ha elkergeti, vagy ha hagyja, hogy kísérje. Közepes termetű, hosszú fejú, a szemvonala élesen metszett, ahhoz a fajtához tartozhat, amelyik Keleten honos. A háta fekete, a melle fehér, füle a fejéhez simulva lelóg. Kezét ballonkabátja zsebébe szorítva, lehajtott fejjel lépked. Az egyik bódé előtt megáll, bepillant. Az ajtóról leverték a lakatot, a zárat felfeszítették, a géppisztolyosorozatokkal átlukasztott ajtószárnyat himbálja a szél. Mintha az elhagyott vurstliban járna, átnedvesedett színfalak között, olcsó díszletvilágban, silány vásznak, korhadó deszkakeretek, elmosódó temperakreációk között, és ő is meg a kutya is szereplők volnának.

A bódé üres. Nemrégén rámolhatták ki, mert egy ruhaakasztó (talán ócska szmoking függött rajta) még himbálódzik. Olyan édeskés szaga van a sötétségnek, mint a Városligetben a gyerekkorában vásárolt vattacukornak. Nem lepné meg, ha a következő pillanatban megszólalna a vurstlizene (rekedten, a mélyből, vagy fentről, mintha maga a Teleki tér emelkedne a magasba), és a bódé a többi bódéval együtt ringlispálhoz hasonlóan körbe kezdene forogni. Nem tudja, hogy ezt olvast-e valahol, vagy már álmodja az egyik sarokba befészkelve magát. Azt sem tudja, hányadik napja nem aludt. Végre hűséges meleget érez a hátánál, a kutya fekszik ott, hozzásimul. Álomba merül, felriad, a meleg egyenletes. Érzi, hogy a kutyát is megnyugtatja az ő testének a melege.

Azt álmodja, hogy megy tovább a Fiumei úton, körülötte papírkatonák, papírpalánkok, papírhalottak. Mindegyiket fújja a szél, felrepülnek. Mintha vége szakadna az álmának, felül, gondolkodik, holott álmodja csak, hogy vége az álmának. Nem bemenni, mondja... nem jóváhagyni... (miért akarta mindenáron ő is – akár a két gyerek – elkerülni a gettót? Nem volt kétséges, hogy a gettót csak látszatra veszi körül deszkapalánk, valójában ketrecreől van szó, amely inkább az állatkertekben, semmint a börtönökben láthatókhöz hasonló. Belépsz, s ezzel elfogadod, hogy nem ugyanaz vagy... ki?... hát az nem nevezhető meg... A rendelkezések... szerint ott a helye... ha ezt elfogadja, akkor az élet éppen időszerű rendjét is elfogadja, azt nem... semmiképpen hősiességből, nem is önvédelemből, hiszen ott a ketrec mögött viszonylagos biztonságban is lehetne ahhoz képest, hogy a városban bármikor a falhoz állíthatják, azt nem fogadhatja el, hogy más törvények határozzák meg a sorsát, mint a ketrecen kívül lézengőknek.)

De ez csak napokkal később – visszagondolva a bódében eltöltött éjszakára – volt áttekinthető. Akkor itt, felébredve, először is azt érezte, hogy éjszaka fagyott. Megállapítható volt az is, hogy a

kutya nincs ott. Mintha nem is csatlakozott volna hozzá sohasem. Még az is kétséges volt (napokkal később a Hegyeshalomra vezető országúton), hogy az éjszakát valóban a bódében töltötte-e? Figyelte az országúton botorkáló embereket, egyikében sem ismerte föl azokat, akiket keresett, mégis mintha minden arc ismerős lett volna. Valamennyiüket, akik a vöröskeresztes jelzéssel ellátott gépkocsival útnak indultak, mintha egy téli hadjáratra vonultak volna, felszereléssel látták el. Gyógyszereket, konzerveket, élelmiszercsomagokat, hamis papírokat, külföldi védleveleket vittek magukkal. Nem kérdezte a tisztviselőt, akit hajnalban a svéd követség által bérelt Arany János utcai irodában talált, hogy milyen csoport tagjai azok, akikhez átkísérte. A tisztviselő forró teával itatta meg, és megkérdezte: „Mondja, látja valami értelmét annak, hogy ilyen akciókba keveredjen? Nem volna jobb, ha meghúzódná valamelyik nemzetközi védett házban, vagy elbújna vidéken egy keresztény ismerősénél?” Azt felelte, hogy az anyját kell megtalálnia, a sógornőjét a kisleányával, a bátyja rábízta őket. „És a bátyja?” A bátyjáról a bori bányából jött az utolsó hír. A tisztviselő a tábori szám után érdeklődött, azt mondta, hogy ha még vannak életben maradottak azok között, akkor nem lehetetlen, hogy valahol a Dunántúlon kísérik őket Hegyeshalom felé.

Ez is eszébe jutott, mikor a vöröskeresztes csoport parancsnokát, egy őrnagyi egyenruhát viselő férfit arra kérte, hogy ott maradjon a kereszteződésnél, ahol a Budapest felől és a Pápa körzetéből érkező csoportok útvonala a hírek szerint érinthette egymást. A vöröskeresztes autó továbbindult Hegyeshalom felé. Azt a parancsot kapta, hogy semmiféle akciót ne kezdeményezzen, még ha talál is ismerősöket a menetben, várja be a hamarosan visszatérő kocsit.

Délelőtt volt, a köd mélyre ereszkedve átláthatatlanná tette a vidéket. Olyan érzése támadt, hogy ő maga is része a mindent elborító homálynak, mint egy kővület, amely akkor is ott hever majd, amikor már ez az országút sem lesz, s eltűnnek a koronájukkal a ködbe merülő fák is, amelyekén túl, mint a sejtés, húzódnak meg a falu szélső házai, és persze a falu sem lesz.

Az ázalékvilágból lépett ki egy tiszt a menet élén. Elöl a legerősebb férfiak, akik habár a hatvanadik életévük körül jártak, ám tudták még tartani a lépést, amit a tiszt és kétoldalt a fegyveresek diktáltak. Mögöttük összevegyülve, megállapíthatatlanul, hogy ki támogatja a másikat, az asszonyok, az öregebbek és a gyerekek. Mintha nem is egy valóságos menet közeledett volna, hanem (akár egy festményen, súlyos olajokkal, minden száj, szem és áll, még fül is, de foltszerűen ábrázolva a részletek átmenetiségét, a testet, amint vánszorgás közben bomlik, és a sár is barna ködként, amint mindent magába szív, a rothadó rongyokat,

miközben a fejek előredöntve is mintha felfelé irányulnának, a szájak pedig valami égi vályú után kutatva, amelynek akkor is kell lennie, ha a kezek mintha nem a semmibe kapaszkodnának – eldőlés közben –, a karok mintha nem a gyerekek után nyúljanak, hanem egy kötelet tartanának, a kötél – jobban mondva az, amibe kapaszkodik, aki még kapaszkodni tud – kezeiből, karokból, vállakból állna), közeledtek, elbotorkáltak előtte. Egy úmenti bokrostól takarva az elmosódó arcok között – habár tehát minden ismerős volt – nem látta a családjá tagjait. Átfutott rajta, hogy ha majd rájuk talál, lehet, hogy nem is az ő arcukat látja maga előtt, hanem most már mindig ezeket a szájakat és szemeket.

Újabb csoportok bukkantak fel. Beszívta valamennyit a nyugatra kanyargó országút. A látótáv nem volt több ötven méternél. A rövidülő táj mintha nem is terep lenne, hanem valami belőle magából, a tudatának ködös zónájából. Semmire nem gondolni.... állni az esőben, eggyé válva a képpel, amelynek nem nézője, hanem részese. Négy napja nem borotválkozott (a szakállát érintve mintha egy másik szakállt simított volna végig; az is az övé volt, de fehér és fölragasztott, amivel a gimnáziumi előadáson Racine *Eszterében* Mordehajt játszotta; az anyja azt mondta, olyan vagy ezzel a szakállal, amilyen a nagyapád lehetett. A nagyapjára már az anyja sem emlékezett, csak fényképet őrzött róla, akkor veszítették el egymást, amikor a lemergi pogrom harmadik éjszakáján menekülniük kellett; s az anyja szavaitól az iskolai előadás után az öltözőben felbukkant benne az elbűvölő és rejtelmes múlt, ahhoz, amit akkor érzett, csak az volt hasonló, ami évekkel később egy-egy koncerten töltötte el, leginkább, ha Chopin volt műsoron); a négynapos szakállához nyúlva, érzékelve, hogy a meggémberegett ujjai milyen nehezen mozdíthatók, arra gondolt, hogy vajon tud-e még játszani ezekkel a kezekkel. Nem az villant meg benne, hogy játszhat-e az életében, hol, mikor, kinek, egyszerűen csak arra gondolt, hogy meg tud-e még szólaltatni egy hangot; nem az ujjainak, hanem a bensejének az alkalmasságán töprengett.

Elment a következő kanyarig. Várta a visszatérő vöröskeresztes autót (később társai elmondták, hogy Hegyeshalomban hatvan svéd és vatikáni menlevelet osztottak ki, egy tehervagont is szereztek a megmentettek visszaszállításához). Az út közepén egy holttestet pillant meg. Megfogja a bokájánál, áthurcolja az út menti árkon. A hátracsukló fejből csak a felmeredő áll látható. A legfeltűnőbb a halott bakancsa. Van benne valami mesebeli (nem tudja, miért érzi így), mint egy hétmérföldes cipő, amelyik soha nem látott tájakra is elrepíti azt, aki viseli. A felsőbőr mint egy tangóharmonika redős része, szinte tágul és összehúzódik, mintha lélegzene. A talp vastag, jól látható,

hogya a javításoknál újabb talpbőröket erősítettek faszögekkel a régire. Hányféle út emlékét őrizhet-e meg a bakancs (mint a múzeumi tárgyak, amelyek a tengeremélyről, őserdőkből, sarkvidékekről kerülnek üveg alá). Fel kellene jegyeznie a halott nevét. Egy mélyedésbe húzza a testet, ágakat hord rá, leszakít egy darabot a saját ingéből, letakarja vele a halott arcát. Már elfordulna, amikor látja, hogy a bakancs kinyúlik az ágak alól. Ráhúzza még egy levélhalmot. Egy óra múlva felszáll a ködtengerben visszaérkező mentőautóra. Nem ismeri a társait, nem ismeri a hordályakon összezsúfolt betegeket, annyit tud csak róluk, hogy nem őket keresték, mások helyett viszik őket Hegyeshalomról a Weiss Alice Kórházba.

A kórház alagsorában a kazánok fülkéi, a folyosókon, a kanyargó csövek között is matrácokon, szalmazsákokon, hordályakon, amelyeken a kórtermekből a műtőbe, a műtőből a proszek-túrára tolják a testeket, összezsúfolódva együtt, a bujkálók és a haldoklók. A kék festékekkel bemázolt lámpák tompa fényében nemcsak a lesóványodott emberek, minden mintha árnyék volna, egy pokróc alól kilógó vékony kar, megállapíthatatlanul, hogy élő emberé vagy egy hulláé, egy gumóhoz hasonló gyerekfej, egy nyitott száj, amelyben látható az alsó és felső íny lepedékes íve egyetlen elfeketedett foggal, egy csíkos pizsamában szalmazsákján üldögélő kopasz asszony, a pizsamafelsőrészből kibukkanó telt keblekkel, vízszintes test a pokróc alatt föltornyozott, ütemesen remegő térdekkel; nem tudva, hogy a füle dugult el a mélyvízi determinációban, vagy csak az időleges elnémulás következménye a csend, úgy érzi, kiáltania kell, de megállapíthatatlan a számára, vajon azért érzi a kényszert, hogy megkapaszkodhasson legalább a saját hangjának azonosításával, vagy valóban ez az a pillanat, amikor meghallhatják, elkiáltja tehát az anyja és a hozzátartozói nevét.

De nem úgy szorult be az alagsori folyosórendszerbe a hang, mint a személyes fölszólítás, aminek szánta, hitelesítve egyúttal önmagát a hangban, s megüzenve így, ki az, aki keresi a felsoroltakat. Mint egy semleges és hosszan tartó feladatvégrehajtás hangzott, amelyben nemcsak az a három név hallható (mintha valaki már régen sorolna nevet, a névsornak nincs eleje, nincs vége, nincs ábécésorrend és időrend, csak áradnak a nevek, mintha a még kimondható szavak nem lennének mások, mint nevek, amelyek válasz nélkül szállnak; nincs kiindulópont és befejezés, csak a nevek útonléte); úgy futott végig a folyosón a négy név, mintha valamelyik orvos vagy ápoló kiáltotta volna (akik közül a legtöbb persze nem orvos és nem ápoló volt, hanem állandó veszélynek kitett különféle mentőcsoporthoz tagja), mintha csak nagyvizit vagy gyógyszerosztás lett volna, s így aztán a több száz egymásra zsúfoló-

dott ember még csak meg se rezzent. Néhányan utánamormolták a neveket, mert szokás volt közvetíteni az üzeneteket, hogy ily módon például egy, a közelben fekvő haldokló megkaphassa azt a néhány tablettát, amellyel egyetlen éjszakára még kihúzhatja.

Felemelkedett az egyik vaságyon egy férfi. Csíkos pizsamát viselt. Bizonyos, hogy nem mosolygott, mégis olyannak látta az arcát, mintha a szájszögletben mosoly bujkálna. Talán a mozdulat, amellyel bal keze hüvelykujjának utolsó két ízét puhán az ajkához emelte, de leginkább a kiáramló, az ujj belső részével tempított hang keltette azt az érzést, hogy mosolyog. Mintha alvó gyerek jelenlétére figyelmeztette volna, gyengéd püsszegéshez volt hasonló a hang. Ne zavarja meg, uram, a nyugalomra áhítókat, mondta. Gondolja, hogy nem kiálthatnánk mindannyian neveket? Ha itt tartózkodnak azok, akiket keres, rájuk fog találni... ha meg nem – újra ajkára helyezte mutatóujját, nem zavartatva magát attól, hogy a lábuk előtt éppen egy patkány futott el –, akkor majd a közös imán róluk is megemlékezünk. Köszönöm, válaszolta. Meghajolt (úgy, ahogyan csokornyakkendővel, frakk-kabátban zenésztársaival fogadta hajdan a tapsokat).

Elindult óvatosan, hogy rá ne taposson a földön heverőkre. Végigmegyek, bármilyen nehéz előrejutni... akár... akár egy pinceállat (gondolta), én is, mint egy patkány, vagy az ilyen labirintusokban meg a csatornában járatos vakond (látta magát kúszva és még mindig kutatva valamiféle soha nem ismert lény alakjában, ami egyszer majd címerállat lehet egy pajzson, és évezredek múltán a meg nem fejthető szimbólumokkal viaskodva bámulják majd a múzeumlátogatók).

Álmaiban esztendő múltán is visszatért a kék lámpákkal megvilágított alagsorokba; egy ismeretlen prémes és lucskos állat lépteivel járta a pincéket, a csatornákat, mindig útjának elején tartott, bármilyen régen haladt. Ezekről az álmokról soha nem szabadulok (gondolta), de ott, akkor még nem elmosódó álmokképekben jelentek meg előtte az alvilági színterek, hanem hidegen és tapinthatóan, amiközben maga mögött hagyta a kórház épületét. Vonzották az ismert városrészek, utcák (mint aki nem talál, mondjuk, egy szemüveget vagy egy tollat, felkutatja a számításba jöhető fiókokat, kiforgatja ruháinak zsebet, elhúzza néhány bútort is, hogy mögéje pillantson, rajtot készít szaggatott vonalakkal, körökkel, egymást metsző egyenesekkel arról, hogy merre járt, aztán előlről kezdi a keresést, következnek újra a fiókok, a zsebek, a szekrények mögötti sarkok), így érte el a Rákosrendezői pályaudvart (Angyalföld felől gyalogolt). Nagy félkört tett meg, hogy az őrségnek még a közelébe se kerüljön. Elhaladt az Alpesi falu előtt (egy gyerekkori családi látoga-

tás emlékeként olyan képeket őrzött meg róla, mint a mézeskalácsvárakról, amelyekben piros csizmás, fekete lajbis táncosok járnak csárdást).

Néma volt a vidék, kifehéredő csontvilág, az éleket a gerincében, a derékizületeiben érezte. Elveszítette számára a jelentőségét az, hogy esetleg bárki felismerheti. Már régen nem vette elő az agyongyűrt igazolványait, nem gyakorolta a rajtuk szereplő nevet és adatokat. Visszaváltozott azzá, aki volt. Újra a labdarúgó pályára. A lábnyomok, annak a sok ezer embernek a nyoma hogy mosódhatott el ilyen gyorsan?

Befordul az Amerikai útra. Jobbra a második üres telken a szőnyegbombázás emlékeként a két kráter. Nem túlságosan mélyek, talán háromméteresek, szemét gyűlik bennük. A lakás előtt két teherautó. Átmegy a másik oldalra, elér a kórházig. A német géppuska ugyanott, a lépcsősor tetején. A házból kiszalad a házmester fia. Nyolcéves. Felismeri. Csókolomot kiált, megtorpan, visszafut. Nem érdekli, mit mondhat el a szüleinek. Egy tizedes jön, árpádsávós karszalagot visel. Tudja, hogy gyanút kelt, ha elsiet. Vár. Elhatározza, hogy előre köszön. Jó napot... A tizedes tiszteleg. Nem érdekli a vöröskeresztes karszalagja. Fiúk jönnek ki a házból. Idegenek. Leventesapkájukon pléhcímer. Némelyiken felismeri a színes segédoktatói plakettet. Teli zsákokat hoznak, a tizedes kiáltására fölrakodnak a teherautóra. Az egyik kosárból kihullik egy játékautó. Összetéveszthetetlenül az unokaöccse, Sukó autója, a fehér színű versenykocsi (a kisfiú, miközben a felhajtott szőnyeggel szabadbaddá tett parketton térdelve játszottak, a versenyzés izalmában egyszercs az kiáltotta neki: apu! ne...! én nyerjek!...).

Az egyik fiú odajön. Bocskay-kabát a sújtásokkal, knikebokker, nemrég vásárolt finom bőrbakancs. Diáksapkáján felismeri a Toldi gimnázium jelvényét. A kezén irhakesztyű. Arcvonásai lányosak, a szeme kék (napokkal később egy óvóhelyen kezébe kerül az előző heti újságban a *Leventeriadó* című felhívás, a kerületi nyilas párthelyiségekben kell jelentkezni az 1929-ben és 1930-ban születetteknek, hogy részt vegyenek „a zsidó lakások hátrahagyott eszközeinek összegyűjtésében”).

Úgy érzi, kelepcebe sétált be, a kelepce a fiú tekintete. Gyanútlan, közlékeny tekintet. Válaszra kész, holott kérdés nem hangzott el. Gyorsan azt mondja: „Megveszem az autót. A tiéd?” „Nem az enyém.” Nem érti, miért nyugtatja meg a választ, miért fontos a számára ebben a pillanatban, hogy a tekintet és a felelet összeillő. Megfogja az autót. A fiú nem nyúl utána. „Jó kis autó... Nem az enyém... Mennyit ad érte?” Három árat kell mondanania, amíg a fiú bólint. Halkan beszél, hogy a tizedes ne hallja meg őket. A fiú is halkan beszél. Megalkusznak a kisöccse autójára. Nem szabad elsietni, gondolja, miközben zsebébe súlylyeszti

az autót. Végigmegy a kórházlépcsőn felállított gépfegyver hordási körzetén. Elmegy a sarokig. Merre? Tovább... Még... Úgy érzi, tovább fogja keresni az anyját, a sógornőjét és a kisöccsét... ez az élete alapja... mi az, hogy az élete alapja (gondolja)... mintha volna ilyen, és ő képes lehetne rá, hogy megtalálja... ugyan... működik csak benne valami...

Elkerülte a járőröket. Nem tudta meg, hogy használhatóak-e a hamis iratai. Végigjárta újra a vöröskeresztes menhelyeket. Néha egy kisgyereket védett helyre vitt, miközben körülötte géppisztolysorozatok pásztázták a házfalakat, megállapíthatatlanul, hogy a várost elveszejtő patkánycsapatok fegyvereiből való, vagy a saját halottaik dombjain előretörő üzég, tadzsik, tatár frontcsapatok fegyvereiből. Többnyire alkonyatkor mereszkedett ki az utcára. Az egyik éjszaka arra riadt fel, hogy a légoltalmi pincében, amelyben meghúzta magát – óvatosan, örömmel, rettegve – azt súgják: itt vannak. Felült a szalmazsákon, amit egy beteg férfival osztott meg, és arra gondolt, hogy imádkoznia kellene (de imákat otthon sem hallott, ha kisdíák korában valamelyik nagynénje elvitte a Nagyfüvaros utcai zsinagógába, semmit nem értett a jajongásból, nem is maradt más emléke, mint egy-egy szédereste együttlétének meghittsége, a nagybácsik éneke, a nagynénik süteményének édessége); egyetlen ima őrződött meg, ugyanis azt ő volt hivatva a legfiatalabbbként felolvasni. Így a szalmazsákon annyit suttogott maga elé: miben különbözik ez az éjszaka mind a többi éjszakától.

Másnap már ott volt a Dohány utcai templom árkádsora alatt. Azt hallotta, hogy látták az anyját a gettóban, mielőtt még a templom mögötti kis térre vitték, ahol a temetésre váró holttesteket halmozták fel. A Wesselényi utca felől kellett bemenni. Az árkádsor tele volt emberekkel, akik hozzá hasonlóan a családtagjaik után kutattak. Még nem érkeztek hírek a pusztulásról (hogy ötszázezren, ötszázötvenezen vagy hatszázezren, hogyan és milyen formában, agyonverve, éhhalállal, a Dunába löve, elgázosítva, miközben szó sem volt támadásról, védelemről, hódításról, szó sem volt az egymás ellen fordított fegyverekről, kölcsönös öldöklésekről, kizárólag arról, hogy az, ami a történelem boldogabb napjaiban például egy betörést követően előre megfontolt gyilkosságnak minősül, és a törvények akár akasztással, minimum tízévi fegyházzal büntetnek, az százerek halálának esetében csak úgy végbemegy, és ottmarad, mint egy marék hamu valamelyik krematórium kihűlt kemencéjében, az üzenet, hogy lám, így is lehet).

Kutatott. Nem talált ismerős neveket a templomkertben kiakasztott listákon. Sem akkor, sem később (elolvasta nemcsak a romba dőlt zsinagógák előtt, de a Rákoskeresztúri temető emlékfalára, az országutak menti tömegsírok fölötti kőtáb-

lákra, a lágerek márványlapjaira felírt névsorokat; péntek esténként különböző templomok padjaiban hallgatta, hogy kikért mondanak kad-dist, olvasott jelentéseket, memoárokat, járt Auschwitzban, Gunskirchenben, Rawensbrückenben, járt bírósági tárgyalótermekben, ott volt a Notre-Dame mögötti Szajna-parti emlékhelyen); az anyámat sem foglalkoztatta az apám halála után más (gondolta), csak a mindent betöltő emlékezés, szívesen ott maradok én is a múltamban, járhatok akárhol. Nem volt különbség a

nappalai és az álmai között, megállapíthatatlan volt, hogy kik között jár, kiket talál, akik mentésre szorulnak; néhány alapszóra zsugorodott a nyelv, amellyel kifejezte magát (hol?, merre?, segíts!, add a kezéd!, tanuld meg...); már csak azon töprengett, hogy érdemes-e egyáltalán különbséget tennie a múltja, jelene, a lehetséges jövője között, és az, hogy még egyáltalán töprengésnek nevezte az álmait, az ellenszegülés utolsó állomása volt, mert tudta, hogy már rabul ejtették az emlékei.

Lovas Ildikó

SZEVASZTOPOL

Azilumot keresek, megyek-megyek, szünet, megállás nélkül, nem pihenek, lépteim körbefonják a várost, elfordulnak már az utcák tőlem unalmukban, mindig ugyanaz az ember, bolygó-bolyongó fekete kabátos alak, nem értik, hogy segíteniük kellene, óriásira duzzadt bennem a félelem, gátat szakít előbb-utóbb, előnt epe-szín búzzal, kibukik belőlem, és jaj, jaj, nem talállok egy zugot, egy vájatot, ahol nyugalomra lelhetnék, egy barlangszerű nyílást, azilumot, nekem az lenne, mégha gyerekségemnél fogva lábamnál és nyakamnál megbéklyóztak volna is, hogy egy helyen kell ülnöm, és csak előrenézhetnék, még az is jobb volna, mint ez a körbeforgás, a keresés, a szüntelen kémlelődés. S közben ki hiszi el nekem, hogy engem veszély fenyeget, több is annál, vész tornyosul fölöttem, érzem, a kabátom ujjá, a cipőm sarka is érzi, elveszejtenek engem. Nem tudok nem gondolni arra, akarok?, hogy az ellenemre törnek, hogy az én megsemmisítem az ő álmaik megvalósulását jelenti, azt hiszik, látom a szemükből, ahogyan lopva rám sandítanak az utcán, hogy *akarják*, hogy ne legyek, nem részvét, káröröm villan a szemükből felém, hanem az akarat, amely megsemmisülésemet kívánja, rosszabb ez, mint a kiátkozás, tudom most már, hogy amit elképzelttem, játszottam néhány éve, a mártír, a hős kiállása, ha kiátkozzák, még az is elviselhetőbb lenne, mint ez a rám lesés, akár a levegőt szívnam el tőlük. A hérem ehhez képest maga a bizonyosság, s ezáltal a biztonság, a tudat, nem a gyanú és félelem, pedig nem érhető tetten az a szöveg, az az akarat sem, hogy átkozott legyen nappalában és átkozott legyen éjjelében, át-

kozott legyen pihenése és átkozott legyen ébredése, átkozott legyen bejöttében és átkozott legyen kimentében. Mégis, mégis megnyugtatóbb lenne, mint ez a folytonos szorítás, a gyűlölet, amelynek nem értem az okát, és amely rám zúdult.

Gondolhattam volna, hogy semmilyen történelmi esemény nem hozhat jót, ha nem támogatja ebben a természet. Régóta hiszem, hogy Isten jelenvalósága a természetben igazabb, hitelesebb és valóságosabb hitre alapozódik, mint elvonatkoztatott jelenléte valahol, ahová én nem, csak imáim érhetnek el, és a parancsolatok betartása szavatolhatja, hogy Ő jó szemmel néz engem. Hiszen ezért is játszottam néhány éve még a gondolattal, hogy kiszabják rám, utolér engem is a hérem. És abban az évben megbolondultak az orgonák. Virágoztak, nyitogatták lilácska szirmaikat az áprilisi napnak, hosszan lógatták fürtjeiket, illatuk megőrizte a rovarokat. Május elseje előtt nyíló orgonák! Siettek haláluk elé, ahogyan az éljenző tömeg tépte őket, nem törődve fájózöld száraikkal, ágaikkal, szinte lemarta az orgonabokrokot, hogy az elvonuló tehérgépkocsik elé dobálják a sietősen nyílt virágokat. Orgonatestek közt mentem hazafelé. Ki várná, hogy az ilyesminek jó vége lesz? Négy éven át figyeltem. Most már nem kételkedem. Nem enyhül az idő. Tavaszodnia kellene, de vékony a kabátom. A nyílásukba rohanó orgonavirágok gyásza lesz az idej tavasz. Azt *akarják*, hogy meghaljak. Gondolják, hogy az én halálom megváltja őket azért a bűnért, amit négy éve követek el. Hogy tépték, marták az ágakat, hogy ünnepeltek, amikor hallgatni kellett volna. A saját butaságuk okán vennék el tőlem az életem.